

dr hab. Jan Ciecuch, prof. UKSW

Instytut Psychologii

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Recenzja rozprawy doktorskiej

pt. *Sieciowe podejście do uzależnienia od pracy oraz uzależnienia od nauki*

przygotowanej przez mgr Piotra Bereznowskiego

pod kierunkiem promotora dr hab. Romana Konarskiego, prof. UG

oraz promotora pomocniczego dr hab. Pawła Atroszko

w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Gdańskiego

KRÓTKI OPIS PRACY DOKTORSKIEJ

Recenzowaną rozprawę doktorską mgr Piotra Bereznowskiego stanowi cykl czterech artykułów, poprzedzonych streszczeniem oraz autoreferatem, w którym cykl artykułów został omówiony, a częściowo również poszerzony.

Cykl składa się z następujących artykułów:

Artykuł 1: Bereznowski, P., Atroszko, P. A., Konarski, R. (2024). Network approach to work addiction: A cross-cultural study. *SAGE Open*, 14(2), 1–16 (IF = 2,0)

Artykuł 2: Bereznowski, P., Bereznowska, A., Atroszko, P. A., Konarski, R. (2023). Work addiction and work engagement: A network approach to cross-cultural data. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 21, 2052–2076.

Artykuł 3: Bereznowski, P., Atroszko, P. A., Konarski, R. (2023). Work addiction, work engagement, job burnout, and perceived stress: A network analysis. *Frontiers in Psychology*, 14, artykuł 1130069. (IF = 3,8)

Artykuł 4: Bereznowski, P., Konarski, R., Pallesen, S., Atroszko, P. A. (2024). Similarities and differences between study addiction and study engagement and work addiction and work engagement: A network analysis. *International Journal of Mental Health and Addiction*. Online first (IF = 8,0)

Wszystkie artykuły zostały opublikowane w czasopismach z *Impact Factor*, co oznacza, że zostały wprowadzone do faktycznego obiegu międzynarodowego. Wszystkie artykuły są wieloautorskie, ale Doktorant jest pierwszym autorem wszystkich artykułów, a dodatkowo opis jego wkładu oznacza, że jest autorem wiodącym. W związku z tym mogą one zostać uznane za pracę wystarczająco autorską, aby recenzować ją jako rozprawę doktorską pierwszego Autora.

Cykl artykułów dotyczy uzależnienia od pracy oraz uzależnienia od nauki. W każdej pracy konsekwentnie zastosowano podejście sieciowe, przy czym w Artykule 1 analizie poddano symptomy uzależnienia od pracy, w Artykule 2 – symptomy uzależnienia od pracy oraz wymiary zaangażowania w pracę, w Artykule 3 – to, co w drugim (czyli symptomy uzależnienia od pracy i wymiary zaangażowania w pracę) oraz wypalenie zawodowe i postrzegany stres. Artykuł 4 jest swego rodzaju koncepcyjną replikacją Artykułu 1 oraz Artykułu 2, przy czym Artykuł 1 oraz Artykuł 2 dotyczyły uzależnienia od pracy, a Artykuł 4 dotyczył uzależnienia od nauki.

W artykułach zostały wykorzystane dane z wcześniej przeprowadzonych badań, zatem ich przeprowadzenie nie wchodziło w skład pracy doktorskiej. Praca doktorska polegała na postawieniu nowych problemów, opracowaniu koncepcji nowych analiz zastanych danych, przeprowadzeniu tych analiz oraz interpretacji. Analizie poddano dane z czterech grup – dwóch polskich oraz dwóch norweskich (łącznie $N = 19.028$). W kolejnych artykułach częściowo analizowane te same grupy, co zostało w tych artykułach odnotowane.

Głównymi celami cyklu artykułów były: (1) opis relacji między mierzonymi zmiennymi (dotyczącymi uzależnienia od pracy oraz konstruktów pokrewnych) w ujęciu sieciowym, będącym alternatywą do podejścia w kategoriach cech latentnych oraz (2) porównanie struktury w ujęciu sieciowym uzależnienia od pracy ze strukturą uzależnienia od nauki.

Poniżej przedstawiam mocne i słabe strony recenzowanej pracy.

MOCNE STRONY PRACY

1. Modelowa dla rozprawy doktorskiej forma i struktura pracy

Praca doktorska mgr Piotra Berezowskiego może być uznana za wręcz modelową pracę doktorską pod względem formy i struktury. Po pierwsze, jest to cykl artykułów, co oznacza, że wyniki już zostały wprowadzone do obiegu naukowego.

Po drugie, cykl artykułów jest naprawdę cyklem, czyli nie tylko artykuły dotyczą tej samej tematyki, ale tworzą one taki zestaw tekstów, że każdy kolejny artykuł w naturalny sposób wyrasta z poprzedniego, stanowiąc jego częściową replikację lub poszerzenie.

Po trzecie, materiał został dobrze podzielony na artykułowe jednostki. Pierwszy artykuł dotyczy wyłącznie symptomów uzależniania od pracy, drugi artykuł poszerza analizy o kolejny zestaw zmiennych (zaangażowanie w pracę), trzeci artykuł kontynuuje to poszerzenie i wprowadza dwie nowe zmienne (wypalenie zawodowe i postrzegany stres), a czwarty artykuł aplikuje ten sposób myślenia do zjawiska podobnego, choć nie tożsamego, czyli uzależnienia od nauki.

Po czwarte, artykuły są bardzo dobrze napisane, przy czym nie chodzi tylko o jakość języka, ale przede wszystkim – o jakość myślenia. W każdym jest precyzyjnie zaprezentowane zarówno wprowadzenie teoretyczne, jak i sposób analiz oraz uzyskane wyniki.

Piątym argumentem uzasadniającym tezę o modelowości tego doktoratu pod względem treści i formy jest autoreferat, dołączony do cyklu artykułów. W autoreferacie Doktorant pokazał cały ciąg myślowo-badawczy prowadzący do kolejnych artykułów. Na szczególne uznanie zasługuje to, że precyzyjnie pokazał, które dane były analizowane w którym artykule oraz że przeprowadził dodatkowe analizy, które integrują wyniki zaprezentowane w artykułach.

2. Modelowe dla rozprawy doktorskiej podejście do badanego problemu

Praca doktorska mgr Piotra Berezowskiego może być również uznana za modelową pracę doktorską w zakresie podejścia do badanego problemu. Regulacje prawne formułują wymaganie wobec doktoratu, ażeby ten *stanowił oryginalne rozwiązanie problemu naukowego*. Innymi słowy, praca doktorska musi wносить coś nowego do nauki. W przypadku recenzowanego doktoratu tym wyraźnym i jednoznacznym novum jest zastosowanie do

analizy struktury uzależnienia od pracy (i nauki) stosunkowo nowego podejścia analitycznego, czyli podejścia sieciowego. Warto podkreślić, że nie jest to tylko zastosowanie nowej analizy, ale raczej zastosowanie nowego sposobu myślenia, który wymagał nowej analizy. Ów sposób myślenia został w pewnym sensie skodyfikowany przez Borsbooma (2017) w sieciowej teorii zaburzeń psychicznych. Praca doktorska jest systematyczną i zakrojoną na dość szeroką skalę realizacją tego sposobu myślenia w odniesieniu do uzależnienia od pracy (i nauki). Jak to zwykle bywa, nowe podejście wymaga nowego sposobu myślenia, a czasem też nowego języka. Doktorant bardzo dobrze opanował to nowe myślenie i język.

3. Rzetelność analiz i transparentność

Analizy wykorzystane w artykułach nie są standardowe. Wprawdzie w ostatnich latach pojawia się coraz więcej tekstów wykorzystujących analizy sieciowe w takim ujęciu, ale nadal jest to jednak podejście niszowe i ciągle rozwijane, co oznacza, że mogą się też zmieniać pewne standardy wykonywania obliczeń lub prezentowania wyników. W tym kontekście należy podkreślić rzetelność przedstawionych analiz oraz ich transparentność. Artykuły przeszły cykl recenzencki w czasopiśmie, co pośrednio również świadczy o tym, że przeszedł proces weryfikacji jakości analiz. Dodatkowo warto podkreślić transparentność prowadzonych analiz. Artykuły są swego rodzaju tutorialami, jak tego rodzaju analizy należy prowadzić – wszystko jest krok po kroku wyjaśnione, a kody i skrypty zostały udostępnione dla czytelnika w otwartych repozytoriach.

4. Jakość uzyskanych wyników

Wyniki uzyskane przez Doktoranta są wysokiej jakości, ponieważ można uznać je za nieprzypadkowe. Publikowanie wyników przypadkowych było jednym z czynników, które przyczyniły się do kryzysu replikacyjnego w psychologii. Są różne strategie, zmniejszające ryzyko niereplikowalności i zwiększania nieprzypadkowości wyników. W przypadku recenzowanego doktoratu warto zwrócić uwagę w tym kontekście na trzy elementy. Pierwszym z nich jest systematyczne replikowanie analiz w ramach cyklu w kolejnych artykułach. Drugim elementem jest poszerzenie owego myślenia replikacyjnego na inny rodzaj uzależnień (czyli przejście z analizy uzależnień od pracy do analizy uzależnień od nauki). Trzecim elementem są duże, a nawet bardzo duże próby, które również zmniejszają ryzyko przypadkowości uzyskanych wyników.

SŁABE STRONY PRACY

1. Problem z translacją języka technicznego na teoretyczny

Nowe podejście wymaga nie tylko nowych analiz, ale też nowego sposobu myślenia i nowego języka. W mocnych stronach wskazałem, że Doktorant w tym zakresie jest bardzo biegły – świetnie posługuje się tymi analizami i językiem. Zarazem jednak zabrakło swego rodzaju translacji języka technicznego, właściwego dla tego podejścia, na przekonujący język teoretyczny, nieograniczający się do tego podejścia. Przy czym w zasadzie jest to problem podwójny. Pierwszy aspekt problemu polega na tym, że często tej translacji brakuje, a drugi polega na tym, że tam, gdzie się pojawia, wzbudza jednak wątpliwości.

Hipotezy w artykułach były zwykle formułowane w języku stosunkowo technicznym – pojawiały się tam pojęcia *węzłów*, *krawędzi*, *topografii*. To jest język właściwy temu podejściu i zastosowanie tego podejścia oczywiście wymusza zastosowanie tego języka, ale pozostaje problem owej translacji na język teoretyczny. Problem jest tym większy, że są to zasadniczo analizy eksploracyjne, zatem ich znaczenie dla teorii staje się tym bardziej istotne. Jak wskazywałem w mocnych stronach – uzyskane wyniki są jakościowo dobre, zreplikowane, co nie zmienia faktu, że z teoretycznej perspektywy nie jest do końca jasny przedmiot badań, wyrażany w technicznym języku hipotez.

W cyklu pojawia się również nietechniczna interpretacja, co jest dobrym krokiem, choć można mieć wątpliwości, czy na pewno w dobrym kierunku. Tę nietechniczną interpretację w największym zakresie rozwija Artykuł 1, który jednak dość pewnie posługuje się kategorią procesu i wielu miejscach sugeruje zarówno pewne następujące po sobie etapy (procesu), jak i wnioskowanie przyczynowe. Oba te elementy – opis procesu jako czasowego następstwa etapów oraz przyczynowość – nie mogą być wygenerowane w sposób pewny z analizy danych poprzecznych. Oczywiście możliwa jest sytuacja, że dane poprzeczne mogą wspierać (choć nie dowodzić) jakiś teoretyczny model procesu czy model przyczynowy. W tym wypadku jest jednak tak, że ten model został wygenerowany w eksploracyjnej analizie danych poprzecznych, a następnie czasem interpretowany w kategoriach procesu i przyczynowości.

2. Zbyt daleko idące rekomendacje praktyczne

Praca podejmuje temat istotny nie tylko z naukowego punktu widzenia, ale również z praktycznego. Autoreferat nawet rozpoczyna się od pokazania społecznej powszechności czy znaczenia problemu. Sekcje praktycznych implikacji zarówno w artykułach, jak i autoreferacie są dość rozbudowane. To oczywiście dobrze, że praca naukowa jest widziana w kontekście jej praktycznych aplikacji. Problem tu jednak polega na tym, że wiele tych rekomendacji – nawet jeśli słusznych – to jednak nie wynika z przeprowadzonych badań. Rekomendacje te są trochę na wyrost i również albo są formułowane w języku przyczynowym albo takie zależności zakładają. Przykładem może być sformułowanie w Artykule 3, że przepracowane dodatkowe godziny prowadzą do wyczerpania. To oczywiście teza na granicy oczywistości, zatem zapewne tak jest. Nie zmienia to jednak faktu, że przeprowadzone wyrafinowane i rzetelne analizy nie uzasadniają sformułowania takiej tezy w rekomendacjach praktycznych. Innym przykładem jest rekomendacja z Artykułu 4 prowadzenia programów edukacyjnych dotyczących szerokiego spektrum kompetencji uczniów i studentów. Takie programy pewnie są warte rekomendacji, ale one bardzo luźno łączą się z przeprowadzonym badaniem, a już na pewno z niego nie wynikają.

3. Problem cyklu badawczego w domenie publicznej

Jedną z mocnych stron pracy była spójność cyklu artykułów oraz ich kompozycja polegająca na wynikaniu kolejnych artykułów z poprzednich. Problem polega na tym, że to jest zupełnie jasne w przedłożonym cyklu, ale już nie tak jasne w ogólnodostępnych bazach artykułów. Punktem wyjścia cyklu jest Artykuł 1, na którym są budowane kolejne. Zarazem jednak Artykuł 1 został opublikowany najpóźniej, bo w 2024 r. W opublikowanych artykułach są odwołania do tego wyjściowego tekstu, ale na podstawie samych informacji w artykułach, nie da się wywnioskować, że jest to Artykuł 1. I tak w Artykule 2 Doktorant powołuje się na ów wyjściowy tekst jako:

Bereznowski, P., Atroszko, P. A., & Konarski, R. (2021). Network approach to work addiction: A crosscultural study showed a high replicability of networks across samples from different countries and of diverse sociodemographic backgrounds. PsyArXiv. [https:// doi. org/ 10.31234/osf.io/dy92g](https://doi.org/10.31234/osf.io/dy92g)

Z kolei w Artykule 3 oraz w Artykule 4 jest to:

Bereznowski, P., Atroszko, P. A., and Konarski, R. (2022). Network approach to work addiction: A cross-cultural study. PsyArXiv [Preprint]. doi: 10.31234/osf.io/dy92g

Oczywiście domyślam się genezy takiego stanu rzeczy – Artykuł 1 miał zapewne dłuższą historię publikacji i ostatecznie ukazał się po pozostałych artykułach. Proponuję jednak, żeby w tym miejscu w repozytorium, do którego jest link w Artykule 2, Artykule 3 oraz Artykule 4 zamieścić finalną wersję Artykułu 1. Jest on opublikowany w otwartym dostępie, więc można go zamieścić w otwartym repozytorium. To uporządkuje sytuację, dzięki czemu w przestrzeni publicznej zostanie zachowana elegancka kolejność cyklu doktorskiego.

Wskazane powyżej słabe strony pracy w żaden sposób nie niwelują mocnych stron. Są raczej wskazaniem tego, co warto podjąć w dyskusji na obronie pracy doktorskiej.

WNIOSEK KOŃCOWY

Biorąc pod uwagę zaprezentowaną powyżej ocenę wartości naukowej rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Piotra Berezowskiego, stwierdzam, że **rozprawa spełnia warunki** określone w ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce z dnia 20 lipca 2018 r.*, a zatem może być dopuszczona do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Wnioskuje również o wyróżnienie pracy, co uzasadniam w załączonym dokumencie.

Jan Ciecuch